

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора педагогічних наук, професора
Литовченко Ірини Миколаївни
про дисертаційне дослідження
Головченка Гліба Олександровича
«Тенденції розвитку медіаосвіти дорослих у США і Канаді»,
подане на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук за спеціальністю
13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки

В епоху цифрового суспільства людина мусить вільно володіти новітніми технологіями, які використовуються для передачі інформації, вміти критично оцінювати та аналізувати її зміст, відрізняти правдиві її джерела від фейкових, адже інформація, яку людина отримує щодня через різні засоби, канали та соціальні мережі, формує її свідомість. Відтак уміння правильно використовувати медіаресурси є важливою компетентністю кожного свідомого громадянина в сучасному демократичному світі. З огляду на це, особливо гостро постає питання впровадження медіаосвіти у формальну, неформальну та інформальну освіту дорослих у всіх цивілізованих країнах світу. Конструктивний досвід розвитку медіаосвіти США і Канади є особливо актуальним для України, оскільки ці країни одними з перших почали розбудову цієї галузі освіти, мають її потужне законодавче забезпечення та значні здобутки в підготовці педагогів до впровадження медіаосвіти. Саме завдяки медіа у кожній з них досягнуто високий рівень демократизації суспільства, виховання відповідальних громадян. Отже, тема дисертаційної роботи Г.О. Головченка «Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді» є актуальною з точки зору запиту впровадження прогресивного досвіду медіаосвіти США і Канади в освітню систему України.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи відділу зарубіжних систем педагогічної освіти і освіти дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України в

межах комплексного дослідження «Тенденції розвитку освіти дорослих у розвинених країнах світу» (РК № 00117U001070).

2. Нові факти, одержані здобувачем

Дисертація Г.О. Головченка є комплексним дослідженням, більшість положень якого має наукову новизну, зокрема:

вперше у вітчизняній педагогічній науці цілісно досліджено становлення і розвиток медіаосвіти у США і Канаді; проаналізовано англомовні терміни медіаосвіти та виявлено їх взаємовідповідність у вітчизняних і зарубіжних літературних та документальних джерелах; обґрунтовано і розроблено авторську періодизацію розвитку медіаосвіти у досліджуваних країнах та виявлено основні тенденції її розвитку на кожному з визначених етапів; теоретично обґрунтовано дидактичні засади медіаосвіти у США і Канаді; розглянуто вплив філософсько-педагогічних теорій на розвиток медіаосвіти у цих країнах; вивчено стан законодавчого і нормативно-правового забезпечення розвитку медіаосвіти у США і Канаді; схарактеризовано структуру і зміст медіаосвіти у закладах освіти різних типів та специфіку використання медіаосвітніх технологій у формальній, неформальній та інформальній освіті досліджуваних країн; розкрито педагогічні технології формування медіаграмотності основних цільових і вразливих категорій населення досліджуваних країн; здійснено педагогічний аналіз ефективних практик розвитку медіакомпетентності у внутрішньофірмовій підготовці персоналу; виявлено особливості медіапідготовки педагогічного персоналу у формальній, неформальній та інформальній освіті США і Канади; проаналізовано сучасний стан розвитку медіаосвіти в Україні та розкрито її особливості; запропоновано напрями творчого використання в нашій державі прогресивних і конструктивних ідей американського і канадського досвіду медіаосвіти на макро-, мезо- та мікрорівнях відповідно до потреб індивіда, суспільства, а також національного, регіональних і локальних ринків праці;

уточнено зміст базових понять дослідження в англомовному та україномовному наукових дискурсах; виявлено причини дефініційної

роздільноті та проаналізовано концептуальне поле «медіаосвіти»; сутність принципів побудови медіаосвіти, технологій та основних підходів до їх використання в освітньому процесі у закладах освіти США і Канади; дидактичні засади використання медіаосвітніх технологій у формальній, неформальній та інформальній освіті досліджуваних країн;

подальшого розвитку набули наукові положення щодо порівняльно-педагогічних досліджень зарубіжних і вітчизняної систем медіаосвіти та впливу її провайдерів, а також щодо пріоритетних напрямів медіаосвітньої діяльності; розроблення та застосування медіаосвітніх технологій;

до наукового обігу введено нові факти, документи у галузі медіаосвіти США і Канади.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертаційній роботі.

Здійснений аналіз змісту рукопису дисертації Г.О. Головченка дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, базуються на філософських положеннях щодо розвитку медіаосвіти в контексті сучасних трансформацій, положеннях щодо соціально-педагогічної ролі медіаосвіти у побудові демократичного суспільства свідомих громадян і положеннях щодо концептуальних підходів, зокрема критичного, протекціоністського, мистецького і практичного.

Методологічно обґрунтованим є науковий апарат дослідження, визначений з урахуванням ключових ідей концепції дослідження. Його покладено в основу порівняльно-педагогічного пошуку, результати якого мають важливе прогностичне значення. Структура дисертації науково обґрунтована і логічна. Вона охоплює вступ, п'ять розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Джерельна база дослідження налічує 487 найменувань (з них 314 –англійською мовою), в тому числі офіційні документи, інформаційно-аналітичні матеріали, збірники наукових праць, матеріали вітчизняних і зарубіжних науково-педагогічних періодичних видань

тощо. Вивчення такої широкої джерельної бази дало змогу автору обґрунтувати основні положення медіаосвіти США й Канади, виявити перспективи використання в Україні прогресивних і конструктивних ідей досвіду цих країн у сфері медіаосвіти.

4. Значення отриманих автором результатів для науки й практики

Дисертаційна праця Г.О. Головченка містить нові, раніше не захищені наукові положення та обґрунтовані результати, які розв'язують актуальну наукову проблему. Вважаємо, що наукову цінність мають теоретичні ідеї й висновки автора, на основі яких він розробив науково-методичні рекомендації з розвитку медіаосвіти в Україні. Основні положення і висновки за результатами наукового пошуку, джерельна база, навчально-методичний посібник «Шкільні газети та інформаційне суспільство», науково-методичні рекомендації «Розвиток медіаосвіти в Україні» можуть використовуватися в медіаосвітній діяльності на різних рівнях, а також у розробленні навчальних і робочих програм з дисциплін, спрямованих на розвиток медіакомпетентностей учасників освітнього процесу; підготовці спецкурсів для медіаосвітньої підготовки педагогічного персоналу закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої і вищої освіти та інститутів післядипломної освіти.

5. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Дисертаційне дослідження Г.О. Головченка характеризується методологічною обґрунтованістю, цілісністю та логічністю викладеного матеріалу. Структурно дисертаційна робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, п'яти розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Обсяг основного тексту рукопису дисертації відповідає вимогам до докторських дисертацій.

У **першому розділі** розкрито теоретичні основи дослідження медіаосвіти; здійснено бібліографічний аналіз зарубіжної та вітчизняної літератури з проблем медіаосвіти; проаналізовано поняттєво-термінологічний апарат

наукового пошуку; з'ясовано відповідність англомовних та україномовних базових термінів і понять у вітчизняних, зарубіжних літературних і документальних джерелах; схарактеризовано ретроспективу розвитку медіаосвіти у США і Канаді; обґрутовано і розроблено авторську періодизацію розвитку медіаосвіти та виявлено основні тенденції на кожному з періодів.

У цьому розділі привертає увагу звернення до англомовних аналогів базових термінів дослідження, їх пошук, аналіз та порівняння з україномовними. Цікавим також є висновок автора про те, що медіаосвіту можна назвати «дитиною», яка має в англійській мові «тисячу імен». Крім того, порівняння україномовних та англомовних відповідників демонструє наявність різних найменувань в англійській і українській мовах.

У другому розділі, присвяченому концептуальним зasadам розвитку медіаосвіти у США й Канаді, розкрито вплив філософсько-педагогічних підходів до розвитку медіаосвіти у США й Канаді, висвітлено їх переваги й недоліки, доведено, що їх інтегрування сприяє ефективному провадженню медіаосвіти. Відображену сутність медіаосвіти в глобалізаційно-інформаційних умовах та визначено основні напрями медіаосвіти для різних систем освіти; вивчено стан нормативно-правового забезпечення розвитку медіаосвіти та її місце в державній політиці у США й Канаді. Викладено загальну характеристику та основні напрями медіаосвіти в умовах глобалізації; здійснено порівняльний аналіз державної політики цих країн щодо медіаосвіти.

Позитивним доробком автора вважаємо порівняння концептуальних підходів американських і канадських дослідників медіаосвіти, що дало підстави для виокремлення подібного в цих підходах (розвиток навичок аналізу, оцінювання і створення медіапродукту). Доведено, що зміна типу медіазасобів вплинула на медіаосвіту. Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та глобалізаційні процеси змінили сутнісні характеристики медіазасобів від класичних до електронних, а згодом – до цифрових.

Цінним є аналіз законодавчого і нормативно-правового забезпечення медіаосвітньої діяльності в обох країнах, який здійснювався за наступним алгоритмом: аналіз законів, що регламентують медіаосвіту, аналіз діяльності провайдерів медіаосвітніх послуг. Проаналізовано 19 основних законів та нормативно-правових документів США (федерального рівня та рівня штатів) та 15 законодавчих документів Канади (федерального рівня та рівня провінцій і територій) з проблем розвитку медіаосвіти, виявлено подібне та особливе в кожній країні.

У третьому розділі автор обґруntовує дидактичні засади розвитку медіаосвітньої діяльності у США і Канаді, зокрема, аналізує принципи побудови медіаосвітніх технологій і різні дидактичні підходи до їх використання в освітньому процесі закладів освіти різних типів досліджуваних країн; характеризує зміст і структуру медіаосвіти у системі неперервної освіти; обґруntовує інноваційні підходи до формування медіа та цифрової компетентності; аналізує досвід медіапідготовки педагогів у США й Канаді; виявляє подібне й особливе у розвитку медіаосвіти цих країн.

Вивчення автором дидактичних основ медіаосвіти у формальній освітній системі США та Канади засвідчило, що в основі усіх нинішніх медіаосвітніх програм у формальній освіті на рівні школи, на рівні університетів і коледжів закладено спільні принципи: усі медіа є конструкціями; вони конструюють реальність; кожна особа сприймає медіаповідомлення по-своєму; медіа є комерційно-орієнтованими, ідеологічними за своїм змістом; вони мають соціальне та політичне забарвлення; форма і зміст медіа взаємопов'язані; усі вони мають унікальну естетичну форму.

У четвертому розділі - «Медіаосвітні технології у неформальній та інформальній освіті США і Канади» - схарактеризовано медіаосвітній потенціал неформальної та інформальної освіти у досліджуваних країнах; розкрито шляхи розвитку цифрової та медіакомпетентностей для цільових категорій населення і специфічних груп; визначено їхню сутність на конкретних прикладах з американського й канадського досвіду медіаосвітньої діяльності; проаналізовано, як здійснюється медіапідготовка на робочому

місці та розглянуто особливості розвитку медіакомпетентності педагогічного персоналу у неформальній та інформальній освіті у США і Канаді; досліджено педагогічні технології розвитку цифрової та медіаосвіченості, що є типовими для формальної та неформальної/інформальної освіти.

На особливу увагу заслуговує систематизація медіаосвітніх можливостей неформальної та інформальної освіти США і Канади, подана в таблиці 4.1, де проаналізовано різні освітні середовища, зокрема, дім, бібліотеки, музеї, позашкільні молодіжні медіаосвітні програми, місцеві інтернет-центри, програми громад/програми навчання упродовж життя, робоче місце. Їх проаналізовано за такими критеріями: загальна характеристика, цільовий сегмент, партнери та очікувані результати.

Важливо, що автор розкриває медіаосвітні можливості на конкретних прикладах з американського та канадського досвіду.

П'ятий розділ автор присвячує перспективам розвитку медіаосвіти в Україні. У ньому розкрито сучасний стан розвитку медіаосвіти в Україні; проаналізовано нормативні документи, спрямовані на підтримку медіаосвіти; схарактеризовано діяльність вітчизняних осередків медіаосвіти; висвітлено медіаосвітній досвід та кращі практики медіапросвітницької діяльності у формальній, неформальній та інформальній освіті України; на прикладі Коледжу преси та телебачення у м. Миколаїв проаналізовано, як складові освітньої діяльності (навчання, телевізійний канал і його продукція, міжнародні проєкти, конкурс шкільних газет) створюють унікальний медіаосвітній простір; запропоновано напрями творчого використання в Україні прогресивних і конструктивних ідей американського і канадського досвіду медіаосвіти на макро-, мезо- та мікрорівнях, що відповідають рівням суспільства, інституцій та індивіда, а також співвідносяться з основними стейкхолдерами медіаосвіти.

6. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

У цілому високо оцінюючи наукове та практичне значення дисертаційної праці, висловимо деякі зауваження до змісту та побажання дискусійного характеру:

1. Аналізуючи базові поняття дослідження, докторант зазначає, що основоположні терміни було згруповано у три кластери: «медіаосвіта» та її похідні: «медіа/медійні засоби, медіаграмотність, медіаосвітній, медіаграмотний, медіадидактика»; «освітнє середовище» та його види: формальне, неформальне, інформальне; «суб'єкт» освітнього процесу, учень, студент, дорослий учень, особистість». Необхідно конкретизувати, ким визначено ці три кластери: автором чи іншими дослідниками.
2. Автор здійснює бібліографічний аналіз вітчизняних і зарубіжних літературних джерел, що дозволяє йому виявити два напрями наукових пошуків: теоретичний та прикладний. На нашу думку, у процесі такого аналізу варто було б застосувати і хронологічний принцип, що уможливлює здійснення різнопланового обґрунтування класифікації наукових досліджень з проблем медіаосвіти.
3. Наголошуєчи на міждисциплінарності медіаосвіти, зокрема на зв'язку з психологією, автор, на наш погляд, у дослідженні когнітивних процесів, зокрема медіації (п. 4.4), не приділяє достатньої уваги психологічному аналізу цих процесів.
4. Дисертанту доцільно було б більш детально висвітлити питання формування етичних зasad поведінки педагогів у соціальних мережах як складової педагогічної медіаосвіти. У роботі лише фрагментарно згадується ця проблема.
5. Здійснивши ґрутовий аналіз навчальних ресурсів організацій для медіаосвіти корпоративних клієнтів (п. 4.2), Гліб Олександрович не виокремив у своєму дослідженні особливості медіапідготовки працівників середньої ланки організацій та топ-менеджерів у США й Канаді, що було б доцільним, оскільки підготовка таких спеціалістів має свої характерні особливості.
6. На жаль, описуючи можливості соціальних мереж та електронних платформ у формуванні медіаграмотності (п. 4.4), автор обмежився лише їх переліком, не описавши їх медіаосвітні особливості. Зокрема робота значно збагатилася б, якби був наведений аналіз популярної серед підлітків і молоді соціальної мережі Інстаграм, освітнього ресурсу Вікіпедії, а також цікавою

знахідкою, на нашу думку, міг би стати аналіз медіаможливостей такого інтернет-явища як хештег.

7. Ретельно аналізуючи ігрові методи медіаосвіти, автор, на нашу думку, досить несподівано робить висновок, що всі вони є технологією «виробництва медіа». Ми вважаємо, що технологія – це, насамперед, система функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, яка побудована на науковій освіті, запрограмована в часі і в просторі та приводить до належних результатів, а не лише декілька названих автором методів.

Проте висловлені зауваження й побажання не знижують загальної високої оцінки наукового рівня дисертаційної праці.

7. Повнота висвітлення основних наукових результатів у публікаціях автора

Основний зміст і результати дослідження висвітлено у 46 публікаціях, серед яких: 2 монографії; 1 навчально-методичний посібник; 20 статей у наукових фахових виданнях України; 1 науково-методичні рекомендації; 21 стаття у збірниках наукових праць і матеріалів науково-практичних конференцій. Обґрунтовані автором положення розвитку медіаосвіти апробовано на чисельних науково-практичних конференціях і форумах різного рівня, семінарах, вебінарах, круглих столах, педагогічних читаннях, а також використано у проведенні 23-х регіональних, національних, міжнародних конкурсів шкільних медіа, в яких взяли участь понад 100 тис. учнів з 14 країн.

На основі аналізу змісту публікацій дисертанта можна констатувати, що наукові положення, висновки і рекомендації викладено у друкованих працях достатньою мірою.

8. Відповідність автореферату основним положенням дисертації

В авторефераті викладено основні положення дисертації. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації й відображає результати цього завершеного наукового дослідження.

9. Висновок

Дисертація Гліба Олександровича Головченка «Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді» є актуальним самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. Обґрунтовані дисертантом теоретичні висновки і практичні рекомендації мають вагоме значення для подальшого розвитку медіаосвіти. За рівнем наукової новизни, теоретичного і практичного значення отриманих результатів дисертаційна робота **«Тенденції розвитку медіаосвіти у США і Канаді»** заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. щодо докторських дисертацій, та іншим чинним інструктивним вимогам МОН України, паспорту спеціальності, а її автор, **Гліб Олександрович Головченко**, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри англійської мови
технічного спрямування № 2
Національного технічного
університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»

